

OCHRONA WARTOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKICH W OPIECE NAD DZIECKIEM

Prof. dr hab. Ryszard Maciejewski

Katedra Anatomii Człowieka, Wydział Lekarsko–Dentystyczny

Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

e-mail: maciejewski.r@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2115-9649>

Dr hab. Jarosław Sak

Katedra Nauk Humanistycznych, Międzywydziałowe Centrum Dydaktyczne

Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

e-mail: jareksak@tlen.pl; <https://orcid.org/0000-0002-8763-0683>

Streszczenie. Autorzy analizują historyczne i społeczne zjawiska instrumentalizacji i degradacji podmiotowości dziecka. W świetle ustaleń wstępnych wskazują na konieczność społecznej i kulturowej weryfikacji wartości, na których fundowane są relacje z dziećmi. Poddając refleksji znaczenie wartości chrześcijańskich w opiece nad dzieckiem wskazują na funkcję rodziny w kształtowaniu macierzy życia społecznego. Akcentują rolę rodziny w przekazywaniu podstawowych zasad życia społecznego i moralnego.

Słowa kluczowe: dziecko, wartości chrześcijańskie, religia, edukacja, rodzina

Analizując rozwój instytucji i zależności społecznych w różnych okresach historycznych należy wskazać na zasadniczą niejednorodność jakości relacji kształtujących się pomiędzy dziećmi i dorosłymi. Należy założyć, że niejednorodność ta wynikała przede wszystkim z odmienności w zakresie systemów wartości wypracowanych w różnych systemach społeczno-kulturowych. Dobro dziecka – wyraźnie akcentowane i bardzo wysoko umieszczone w hierarchii aksjologicznej współczesnej cywilizacji zachodniej – w minionych okresach historycznych stanowiło wartość postrzeganą jako będącą zdecydowanie bardziej podrzędną, zwłaszcza względem dobra grupy społecznej, wyznaniowej, czy nawet względem interesów ekonomicznych.

Religie przedchrześcijańskie dopuszczały nawet możliwość poświęcenia życia dziecka na rzecz uzyskania poprawy sytuacji danej grupy plemiennej. Jednym z najbardziej obrazowych, a zarazem – oceniając to ze współczesnej perspektywy – brutalnym przykładem takich praktyk było „przeprowadzanie

przez ogień syna lub córki”, czyli składanie dzieci w ofierze Molochowi związane z kartagińskimi kultami fenickimi z okresu od VIII do II w. przed Chr., a być może istniejącymi już nawet wcześniej w fenickim Tyrze [Wilk 2011, 5–15]. Oddźwięk tego proceduru odnajdujemy w imperatywie zawartym w Księdze Kapłańskiej Starego Testamentu: „Nie będziesz dawał dziecka swojego, aby było przeprowadzone przez ogień dla Molocha, nie będziesz w ten sposób bezcześcił imienia Boga swojego. Ja jestem Pan!”¹. Podobne do spotykanego w praktykach kultury fenickiej, bezwzględne podporządkowanie życia dzieci korzyściom plemiennym występowało w społecznościach Ameryki prekolumbijskiej [Verano 2001]. Smutnym tego przykładem były rytuały ludu Chimu. Ostatnia dekada przyniosła odkrycia archeologiczne dokonane w peruwiańskim Huanchaquito, a świadczące o tym, że plemię to złożyło w ofierze, w latach 1400–1450, co najmniej 269 dzieci pozbawiając ich życia poprzez usunięcie serca poziomym cięciem przez mostek. Obecnie przebadano już szczątki 140 dzieci oraz 200 lam, które razem z nimi były ofiarowane pogańskim bóstwom. Większość zabitych rytualnie dzieci miała około 9 lat [Prieto, Verano, i in. 2019]. Przed dokonaniem tego odkrycia na północnym wybrzeżu Peru największą, znaną ofiarą złożoną z 42 dzieci była ta, której archeologiczne dowody pochodzące również z XV w. zidentyfikowano w azteckiej świątyni Templo Mayor w Tenochtitlán [Lopez–Serna, Gomez–Amador, i in. 2012; Romey 2019].

Warto jednak podkreślić, że instrumentalizacja i degradacja podmiotowości dziecka nie dokonywała się jedynie w pogańskich obrzędach religijnych. Inną, chociaż równie niechlubną perspektywę utylitarne wykorzystywania dziecka, stworzyła wczesna faza rewolucji przemysłowej, która miała miejsce w XVIII i XIX-wiecznej Europie. Pomimo, że społeczeństwom europejskim, w tym również tym, w krajach których rewolucja przemysłowa została zapoczątkowana, tj. w Anglii i Szkocji, nieobce były systemy wartości i ideały chrześcijaństwa, nie można oprzeć się wrażeniu, że już co prawda nie wprost, ale w społecznym *implicite* zdrowie i życie dzieci było stosunkowo często poświęcane na „ołtarzu” dążeń do dominacji ekonomicznej. Drastyczne ilustracje literackie tego typu sytuacji społecznych zawiera znakomita analiza historyczna Katarzyny Nowak: „W kominie jest ciemno, duszno i gorąco. George jest mały, a tylko takie dzieci mogą pracować jako czyściciele kominów. Pod sobą ma czarną otchłań. Zapiera się gołymi piętami o cegły. Pełźnie w górę. Do światła. Wyciąga rękę ze skrobaczką... Nagle wszystko znika. Nie słyszy własnego krzyku. Nie słyszy głuchego odgłosu, z którym jego ciało uderza o palenisko” [Nowak 2019]. Autorka cytowanej pracy przedstawia i uzasadnia tezę, że budowa współczesnego świata cywilizacji zachodniej opierała się

¹ *Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Pallottinum, Poznań 2003.

w istotnym stopniu na nisko kosztowej pracy dzieci, a społeczeństwa akceptowały i przyzwały utratę przez nich zdrowia, a nawet życia.

Przedstawione przykłady historyczne skłaniają do postawienia tezy, że reguły w oparciu, o które społeczeństwa kształtują relację dorosły – dziecko wynikają zarówno z dominujących systemów wartości, na których opiera się funkcjonowanie całości danej grupy społecznej, jak i wyzwań napotykaných przez społeczność w przebiegu rozwoju cywilizacyjnego. W tym kontekście należy przypomnieć znaczenie wartości chrześcijańskich dla rozwoju idei opieki nad dziećmi, już w średniowiecznej Europie. Opieka ta przyjmowała postać instytucjonalną. Pierwsze ślady tego rodzaju działalności napotykamy w Mediolanie, gdzie w 787 r. lub 788 r. rozpoczął działalność przytułek dla porzuconych dzieci do lat ośmiu. Przyklasztorne lub przykościelne domy dla dzieci porzuconych funkcjonowały również w Bergamo – od 982 r., Lublanie – od 1041 r., w Rzymie przy szpitalu Świętego Ducha (początek w 1198 r.) czy też we Florencji – od 1445 r. [Kolankiewicz 2006, 6–35]. W okresie nowożytnym ogromne znaczenie dla rozwoju opieki nad dziećmi miała działalność założyciela Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia oraz Zgromadzenia Księży Misjonarzy – św. Wincentego á Paulo (1581–1660). Z jego inicjatywy w 1645 r. powstał w Paryżu Szpital Dzieci Znalezionych (Hospital des Enfants Trouvés). Ośrodek ten stanowił odpowiedź na problemy i sytuację egzystencjalną dziecka w ówczesnym porządku społeczno-ekonomicznym, gdzie bieda, brak opieki medycznej i możliwości zdobycia nawet podstawowej umiejętności posługiwania się znajomością czytania i pisania stanowiły zasadnicze problemy. Wypracowano pewnego rodzaju schemat opieki zgodnie, z którym Siostry Miłosierdzia zajmowały się małymi sierotami tylko do czasu przekazania ich mamkom. Po upływie kilku lat dzieci powracały do szpitala w celu rozwoju osobowego, edukacji moralnej i religijnej oraz nieco później również nauki zawodu [tamże].

Kwestie organizowania sprawnej opieki instytucjonalnej nad dziećmi były niezwykle aktualne nie tylko w okresie średniowiecza i epoki nowożytnej (w tym również w początkach rewolucji przemysłowej). Współczesność również wyznaczyła istotne zapotrzebowanie na tego rodzaju relacje pomiędzy światem dzieci i dorosłych, które ukształtowały zarówno problemy społeczno-kulturowe, jak i konflikty wojenne. Na gruncie polskim jednym z najwybitniejszych pedagogów posiadających nieocenione zasługi w zakresie rozwoju instytucjonalnej opieki nad dziećmi był polsko-żydowski lekarz Henryk Goldszmit powszechnie znany jako Janusz Korczak (1878 lub 1879–1942). We współpracy ze Stefanią Wilczyńską (1886–1942) stworzył dla dzieci żydowskich w Warszawie – przy ulicy Krochmalnej 92 (obecnie Jaktorowska 6) – Dom Sierot, który funkcjonował przez trzy dekady w latach 1912–1942 [Olczak–Ronikier 2011; Komorowski 2015, 366]. W postawie J. Korczaka dokonuje się niezwykle istotne przewartościowanie w relacji dziecko – dorosły.

Tu nie tylko dobro dziecka nie stanowi wartości podrzędnej w hierarchii kształtowanej przez społeczność osób dorosłych i nie jest składane w utylitarnej „ofierze”, ale jest poprzez ofiarę z życia złożoną przez „Starego Doktora” wywyższone na społeczny piedestał. Poprzez męczeństwo J. Korczaka jesteśmy w stanie docenić wagę Jego idei, które przekazywał w licznych pismach pedagogicznych. Jedną z fundamentalnych idei była koncepcja zapewnienia bezpiecznego i harmonijnego rozwoju osobowości dziecka [Korczak 1928]. Współcześnie Janusz Korczak jest postrzegany jako prekursor ruchu na rzecz poszanowania praw dzieci [Kerber–Ganse 2009] oraz pionier współczesnej edukacji moralnej [Lifton 2003]. Dostrzegał potrzebę fundowania zasad wychowywania i edukacji dzieci w oparciu o system wartości uznający prymat dobra dziecka zarówno względem dóbr utylitarnych, jak i ustalonych schematów „poprawnego” społecznie postępowania. Niezwykle cenne refleksje zawarł w eseju „Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie”, w którym sugeruje prymat wychowania rodzinnego nad możliwościami wychowania i edukacji instytucjonalnej [Korczak 1919]. Opieka instytucjonalna nad dzieckiem w tym ujęciu staje się swoistą „protezą” wychowania i edukacji w ogóle i jest konieczna tam, gdzie występuje kryzys lub nawet brak rodziny. Zarówno działalność w zakresie opieki instytucjonalnej, jak i dorobek intelektualny J. Korczaka skłaniają do refleksji o potrzebie chronienia istotnych wartości w systemach opieki nad dzieckiem i doceniania znaczenia wychowania rodzinnego.

W kontekście dotychczasowych rozważań niezwykle istotne aksjologicznie jest papieskie przesłanie wygłoszone przez Jana Pawła II w 2002 r. do uczestników Europejskiego Kongresu Naukowego i podkreślające znaczenie chrześcijańskiego systemu wartości jako cywilizacyjnego fundamentu Europy w szczególności: godności osoby ludzkiej, świętości życia ludzkiego, roli rodziny, znaczenia wykształcenia, wolności myśli i słowa, możliwości głoszenia własnych poglądów i swobód religijnych, ochrony prawnej jednostek i grup społecznych oraz pracy postrzeganej jako dobro osobiste i społeczne². Odnosząc się do tego przesłania można zaproponować strategię ochrony wartości w opiece nad dzieckiem, która powinna obejmować: refleksję nad godnością człowieka, rozwijanie miłości bliźniego, w tym uwrażliwienie na altruizm, afirmację rodziny oraz wytrwałe dążenie do prawdy zarówno w życiu osobistym, jak i w przestrzeni społecznej. W kontekście rozważań nad znaczeniem wartości chrześcijańskich w kształtowaniu opieki nad dzieckiem warto wskazać na zasadę poszanowania tradycji, w której dokonywał się proces społecznej i kulturowej weryfikacji wartości [Frączek 2017, 165–80]. Tradycja chrześcijańska w swoim już ponad dwutysiącletnim wolumenie

² Jan Paweł II, *Przesłanie „Wartości chrześcijańskie duchowym fundamentem Europy” do uczestników Europejskiego Kongresu Naukowego pt. „Ku konstytucji europejskiej”* (20.06.2002), w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*. T. V: *Orędzia. Przesłania. Przemówienia okolicznościowe*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007, s. 409.

czasowym wypracowała fundamentalną ideę godności człowieka, wraz z jej aplikacjami społecznymi i cywilizacyjnymi. Jak bowiem podkreślał to Jan Paweł II „Z godności człowieka, której podstawą jest zarówno stworzenie, jak i odkupienie, wypływa prawdziwy humanizm chrześcijański”³. Macierzą humanizmu chrześcijańskiego jest miłość bliźniego, której istotę uchwycił Św. Paweł Apostoł w 1 Liście do Koryntian w Hymnie do Miłości: „Gdybym mówił językami ludzi i aniołów, a miłości bym nie miał, stałbym się jak miedź brzęcząca albo cymbał brzęmiący. [...] Miłość cierpliwa jest, łaskawa jest. Miłość nie zazdrości, nie szuka poklasku, nie unosi się pychą; nie dopuszcza się bezwstydu, nie szuka swego, nie unosi się gniewem, nie pamięta złego; nie cieszy się z niesprawiedliwości, lecz współweseli się z prawdą” (1Kor 13,1 oraz 4–6). W procesie wychowywania i edukowania dziecka najdoskonalszych możliwości realizacji idei miłości dostarcza życie rodzinne, w minionych okresach historycznych stosunkowo często „protezowane” przez opiekę instytucjonalną. Oprócz powszechnie akceptowanej funkcji prokreacyjnej rodzina wypełnia funkcję socjalizacyjną, w ramach której następuje transmisja kultury społecznej oraz niezwykle istotna funkcja indukowania i rozwijania pożądanych cech egzystencji społecznej. Ta ostatnia z wymienionych funkcji rodziny spełniania w oparciu o aksjologię chrześcijańską odwołuje się do zasad altruizmu, solidarności oraz współpracy międzyludzkiej. Bardzo istotne jest przekazywanie fundamentalnych zasad życia moralnego i społecznego: odpowiedzialności, sprawiedliwości oraz dobroczynności [Frączek 2017]. Niezwykle trafna charakterystyka opiekuńczo-wychowawczych funkcji rodziny kształtujących macierz życia społecznego zawarta została w encyklice *Centesimus annus*: „Pierwszą i podstawową komórką «ekologii ludzkiej» jest rodzina, w której człowiek otrzymuje pierwsze i decydujące wyobrażenia związane z prawdą i dobrem, uczy się, co znaczy kochać i być kochanym, a więc co konkretnie znaczy być sobą. Chodzi tu o rodzinę opartą na małżeństwie, gdzie wzajemny dar z samego siebie, mężczyzny i kobiety, stwarza takie środowisko do życia, w którym dziecko może się urodzić i rozwijać swe możliwości, nabywać świadomość własnej godności i przygotować się do podjęcia swego jedyne i niepowtarzalnego przeznaczenia”⁴. Podobną myśl przedstawił J. Grzeškowiak podkreślając fundamentalną rolę rodziny w kształtowaniu osobowości dziecka. Rodzina według tego Autora jest „[...] uprzywilejowanym miejscem humanizacji i socjalizacji, gdzie każdy uczy się być człowiekiem, być mężczyzną i kobietą i wcielać się w określoną kulturę” [Grzeškowiak

³ Tenże, *List „Schola Caritatis” na 900-lecie urodzin św. Bernarda*, w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*. T. III: *Listy*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007, s. 733.

⁴ Ioannes Paulus PP. II, *Litterae encyclicae Venerabilibus in episcopatu Fratribus Clericisque et Religiosis Familiis, Ecclesiae Catholicae Fidelibus universis necnon bonae voluntatis hominibus saeculo ipso Encyclicis ab editis litteris «Rerum novarum» transacto Centesimus annus* (1.05.1991), AAS 83 (1991), s. 793–867, nr 39.

1985]. W rodzinie są kształtowane systemy wartości funkcjonujące zarówno w wymiarze osobistym, społecznym, jak i państwowym. Należy podkreślić, że nieodłącznym elementem wychowywania dziecka w rodzinie i kształtowania systemów wartości jest rozmowa. Jak podkreśla S.L. Zalewska ukształtowanie trwałej hierarchii wartości jest konieczne do nabycia umiejętności podejmowania w przyszłości przez dziecko odpowiedzialnych wyborów. Jest to możliwe przede wszystkim poprzez dialog z rodzicami – dziecko doświadczając ich akceptacji stopniowo przyswaja rodzicielskie systemy wartości [Zalewska 2017]. Nie można jednak nie doceniać jakości tych przejmowanych systemów aksjologicznych. Należy w pełni zgodzić się z uwagami A. Frączek, że autorytet rodziców w świadomości dziecka wzmacniany jest poprzez ich uczciwość, prawdomówność, życzliwość, odpowiedzialność oraz sprawiedliwość w dokonywanych codziennych osądach [Frączek 2017]. Dlatego też należy postawić tezę, że w kręgu cywilizacji zachodniej największym obecnie zagrożeniem dla bezpiecznego rozwoju osobowości dziecka nie jest przemoc w wymiarze społecznym, czy zagrożenie chorobami, ale przede wszystkim różnego rodzaju uzależnienia współistniejące z relatywizmem moralnym nieuchronnie prowadzące do zaburzeń relacji z rodzicami skutkujące „pustką” emocjonalną. Warto zauważyć, że Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej⁵ w art. 48 ust. 1 zapewnia rodzicom prawo do „wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem”, a w art. 53 ust. 3 zagwarantowano że „rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem”. O tej konstytucyjnej gwarancji prymatu rodziców nad instytucjami społecznymi w procesie kształtowania osobowości dziecka warto pamiętać zarówno we współczesnych dyskusjach odnoszących się do sposobów edukacji młodego pokolenia, jak i refleksji nad rolą w tym procesie środków masowego przekazu. Z satysfakcją należy odnotować przyjęcie „Karty Ochrony Dziecka w Reklamie” jako aktu o charakterze samoregulacyjnym i stanowiącego załącznik nr 3 do „Kodeksu Etyki Reklamy”. Warto zauważyć, że Karta uzyskała akceptację i poparcie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Rzecznika Praw Dziecka oraz European Advertising Standards Alliance (EASA)⁶. Dokument ten określa warunki ochrony dobra dzieci w komunikacji marketingowej i zakazuje obecności – w reklamach kierowanych do dzieci – treści związanych z przemocą fizyczną i psychiczną, podważających autorytet rodziców lub zawierających podteksty seksualne. Jest oczywiście jednak, że żadne, nawet najdoskonalsze dokumenty i regulacje prawne nie zastąpią właściwie ukształtowanego sumienia człowieka któremu powierzone zostaje dobro dziecka. Należy przytoczyć znakomitą opinię V. Frankla który podkreślał, że „żywe i czułe sumienie to dla człowieka [...] jedyny ratunek

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁶ Zob. <https://iab.org.pl/wp-content/uploads/2019/09/scan1.pdf> [dostęp: 25.11.2019].

przed skutkami egzystencjalnej pustki, a mianowicie konformizmem i totalitaryzmem” [Frankl 2010, 89]. Słowa te mogą stanowić doskonałą myśl przewodnią dla współczesnej medycyny, w której akcentuje się dobro dziecka jako jedną z fundamentalnych wartości. Szeroko pojmowane działania medyczne obejmujące aktywności profilaktyczne, diagnostyczne i terapeutyczne zgodne z „żywym i czułym” sumieniem odwołującym się do wartości chrześcijańskich stanowią przesłankę zachowania godności zawodów medycznych.

PIŚMIENNICTWO

- Frankl, Viktor. 2010. *Wola sensu. Założenia i zastosowania logoterapii*. Przekład Aleksandra Wolnicka. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
- Frączek, Adriana. 2017. „Rodzina i wartości chrześcijańskie jako elementy tożsamości kulturowej.” *Cywilizacja i Polityka* 15:165–80.
- Grześkowiak, Jerzy. 1985. „Podstawowe funkcje Kościoła w życiu rodziny.” *Seminare. Poszukiwania naukowe* 7:39–69.
- Kerber–Ganse, Waltraut. 2009. *Die Menschenrechte des Kindes*. Leverkusen Opladen: Verlag Barbara Budrich.
- Kolankiewicz, Maria. 2006. „Zapiski o instytucjonalnej opiece nad dziećmi.” *Dziecko Krzywdzone – Teoria–Badania–Praktyka* 5 (17): 6–35. <https://dziekokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/261/182> [dostęp: 25.11.2019].
- Komorowski, Krzysztof. 2015. *Warszawa walczy 1939–1945. Leksykon*. Warszawa: Fundacja Polska Walczy i Wydawnictwo Bellona.
- Korczak, Janusz. 1919. *Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie*. Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie.
- Korczak, Janusz. 1928. *Prawo dziecka do szacunku*. Warszawa: Wydawnictwo J. Mortkowi-cza.
- Lifton, Betty Jean. 2003. “Who was Janusz Korczak?” In Janusz Korczak, *Ghetto diary*, VII–XXX. New Haven, CT: Yale University Press.
- Lopez–Serna, Raúl, Juan Luis Gomez–Amador, et al. 2012. “Knowledge of skull base anatomy and surgical implications of human sacrifice among pre-Columbian Mesoamerican cultures.” *Neurosurg Focus* 33(2):E1. doi: 10.3171/2012.6.FOCUS12120.
- Nowak, Katarzyna. 2019. *Dzieci rewolucji przemysłowej: kto naprawdę zbudował współczesny świat*. Kraków: Znak Horyzont – Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.
- Olczak–Ronikier, Joanna. 2011. *Korczak. Próba biografii*. Warszawa: Wydawnictwo W.A.B.
- Prieto, Gabriel, John Verano, et al. 2019. “A mass sacrifice of children and camelids at the Huanchaquito-Las Llamas site, Moche Valley, Peru.” *PLoS One* 14(3):e0211691. doi: 10.1371/journal.pone.0211691.
- Romey, Kristin. 2019. „Ofiary z dzieci miały uchronić imperium przed wojną i deszczem. Wstrząsające znalezisko w Peru.” <https://www.national-geographic.pl/national-geographic/odkrycia/najwyzsza-ofiara> [dostęp: 25.11.2019].
- Verano, John. 2001. “The Physical Evidence of Human Sacrifice in Ancient Peru.” In *Ritual Sacrifice in Ancient Peru*, ed. Elizabeth Benson, and Anita Cook, 165–84. Austin: University of Texas Press.
- Wilk, Janusz. 2011. „Przeprowadzanie przez ogień – ofiara z dzieci w czasach Starego Testamentu.” *Śląskie Studia Historyczno–Teologiczne* 44, nr 1:5–15.
- Zalewska, Sabina Lucyna. 2017. „Wartości we współczesnej rodzinie. Pomędzy deklaracją a czynem.” *Society Register* 1 (1): 183–98. doi: 10.14746/sr.2017.1.1.15.

PROTECTION OF CHRISTIAN VALUES IN THE CHILD'S CARE

Summary. The authors analyze historical and social phenomena of instrumentalisation and degradation of the child's personality. In the light of the preliminary findings, they point to the need for social and cultural verification of the values on which relationships with children are funded. Reflecting on the importance of Christian values in childcare, they point to the role of the family in shaping the matrix of social life. They emphasize the role of the family in transmitting on the basic principles of social and moral life.

Key words: child, Christian values, religion, education, family

Information about Author: Prof. Ryszard Maciejewski – Department of Human Anatomy, Faculty of Medicine and Dentistry at the Medical University of Lublin; e-mail: maciejewski.r@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2115-9649>

Information about Author: Jarosław Sak, hab. Ph.D. – Department of Humanities, Inter-Faculty Didactic Center at the Medical University of Lublin; e-mail: jareksak@tlen.pl; <https://orcid.org/0000-0002-8763-0683>